

ÖZEL BİR KOLEKSİYONUN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ: KORAY SELÇİK KOLEKSİYONU CAM ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

WHAT A COLLECTION MAKES THINK: GLASS ARTIFACTS OF KORAY SELÇİK'S COLLECTION

Tümay HAZİNEDAR COŞKUN*

Öz

Ulusal ve uluslararası koleksiyonlara ilişkin yayınlar, sanat tarihine ve arkeolojiye yeni veriler kazandırmaları açısından takdire değerdir. Bu yolla özel koleksiyonlardaki pek çok eserin bilim insanları ve meraklıları ile paylaşılmasına vesile olan çalışmalardan biri de yazımızın konusunu oluşturan Koray Selçik Koleksiyonu'na ait cam eserlerdir. Cam koleksiyonundan beş cam şişe, üç pendant, bir kâse ve karıştırma çubuğu makalemizde tanıtılacaktır. Cam şişeler özellikle Roma'dan Bizans'a kadar devam eden bir gelenekte, yapım maliyetinin düşüklüğüne ve pratikliğine bağlı olarak, yaygın kullanılan, serbest üfleme tekniğinde yapılmış örneklerdir. Koleksiyonda yer bulan ve Roma döneminde ortaya çıkan, literatürde Hofheim Cup diye bilinen kapların alt tipini temsil eden cam kâse, çağının lüks objelerinden biri olmalıydı. Cam eserler arasında nadir görülen pendantlar ise Roma ve Bizans devrinin sevilen cam takılarındandır. Kolye uçlarının ne amaçla yapıldığına ilişkin herhangi yazılı kaynak yoktur. Dolayısıyla bunlar sadece kişisel ziynet eşyaları olabileceği gibi aynı zamanda, muhtemelen sağlık, tılsım ve şans getirmesi için taşınan nesnelere de benzerdir. Cam çubuklar ise Roma dönemi ile görülmeye başlanan ve Roma'nın hüküm sürdüğü yerlerde sıklıkla gözlenen, ancak işleviyle ilgili hala tartışmalar olan objelerdendir. Bu bağlamda koleksiyonda tüm halde korunabilmiş bir örnek de yine metnimizde değinilecek camlardan biridir.

Anahtar Kelimeler: Roma-Bizans, cam şişe, cam kâse, cam çubuk, pendant,

Abstract

The publications related national and international collections are admirable that bring new data to art history and archeology. In this way, many of the works in private collections are shared with scientists and enthusiasts which is the subject of our article that is the glass works of the Koray Selçik Collection. Five glass bottles, three pendants, a bowl and a stirring rod from the glass collection will be introduced in our article. Glass bottles are examples of free blowing techniques that are widely used, especially in a tradition from Rome to Byzantium, due to the low cost and practicality of manufacture. The glass bowl in the collection, which represents the subtype of the vessels known as Hofheim Cup, which

* Araş. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.
ORCID ID: 0000-0001-9556-4316 ♦ E-mail: tumayhazinedar@yahoo.com

occured in the Roman period, should have been one of the luxury objects of its time. The pendants, which are rare among glass artifacts, are among the popular glass jewelry of the Roman and Byzantine periods. There is no written source about the purpose of the pendant. So these could be not only personal jewelry items, but also objects that were probably carried for health, charm and luck. String rods began to be seen during the Roman period and are often observed in the Roman rule. But there are still discussions about its function. In this context, an example that preserved as a whole in the collection is one of the glasses to be mentioned in our text.

Keywords: *Roman-Byzantine, glass bottle, glass bowl, stirring rod, pendant,*

Giriş

Yayınımızın temasını oluşturan Koray Selçik Koleksiyonu farklı cam eserlerden oluşmaktadır¹. Söz konusu cam eşyalar bugün İzmir Arkeoloji Müzesi kayıtları altında yer alır. Camların tümü 2007 yılında satın alma yoluyla özel koleksiyona dâhil edilmiştir. Kaplar arasındaki beş cam şişe, bir kâse ve karıştırma çubuğu tüm halde kırksız örneklerdir. Müze ve kazı buluntuları arasında çok sık örneğine rastlayamadığımız pendantlardan, büst kabartması içeren örnek dışında diğer ikisi kısmen tüme yakın nesnelerdir.

Koleksiyonda yer alan oldukça küçük boyutlu olan şişeler literatürde daha çok unguentarium ismiyle anılır. Kelime anlamı olarak unguentarium, antik dönemde merhem, yağ, rahatlatıcı sıvılar ve hoş kokuları ifade eden unguenta kelimesinden türetilmiştir. Ancak bu sıvıların, yıkanma ve antik dönem spor faaliyetleriyle bağlantılı olarak insan bedeninin sağlığını korumaya yönelik oldukları da bilinmektedir². Erken Helenistik dönemden itibaren oldukça sık rastlanılan unguentarium, MS 7. yüzyıla kadar yaygın kullanılan seramik formudur³. Özellikle Roma döneminde unguentarium ya da balsamarium

1 Koray Selçik, koleksiyonerlik merakına ilk olarak 1975'te Cumhuriyet dönemi metal paraları biriktirerek başlamış, daha sonraları konusunu genişleterek pek çok eseri koleksiyonuna dâhil etmiştir. Antik döneme olan ilgisi kendisini Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları koleksiyonculuğuna itmiştir. 2011 yılından beri İzmir Arkeoloji Müzesine bağlı koleksiyonerlik faaliyetinde bulunmaktadır. Koleksiyonundaki cam eserleri çalışmama izin verdiği için Sayın Selçik'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca eserlerin fotoğraf çekimlerini gerçekleştiren ve bilgilerini benimle paylaşan Nüvizmat ve Sanat Tarihçisi Sayın Gültekin Teoman'a teşekkür ederim.

2 Ayrıntılı bilgi için bk. Smith, 1842,1214.

3 Anderson-Stojanovic, 1987, 105. Bu kap biçiminin tam olarak ne zaman ortaya çıktığına dair kesin bilgi yoktur. Ancak MÖ. 5. yüzyılda İspanya Ampurias yerleşimindeki mezar buluntuları içerisinde ilk örneklerinin görüldüğünden bahsedilir. Fakat şişenin kulplu oluşu ve bu tarz kulplu olanların İspanya dışında benzerlerinin görülmemesi söz konusu kapların öncüsü olabileceği ile ilgili şüphe uyandırmaktadır (Forti, 1967, 158). MÖ 4. yüzyılın sonu ile birlikte Akdeniz'de görülmeye başlayan unguentariumların; lekythos, alabastron ve ampullaların yerini aldığı pek çok araştırmacı tarafından kabul edilir (Hellström, 1965: 25; Kurtz ve Boardman, 1971: 164-165; Berlin, 1997: 58; Dusenbery, 1998: 798). Plinius kesin olarak vasa unguentaria'yı anlatmakla

olarak adlandırılan küçük boyutlu şişeler antik devirde merhem ya da kokuların koyulduğu kaplardı⁴. Unguentariumların ilk örnekleri pişmiş topraktan yapılmıştır. Seramik malzemenin daha ucuz oluşu bu tip kaplarda öncelikli tercih sebebi olmuştur. Seramikten sonra ise unguentarium üretiminde en fazla cam kullanılmıştır. Pişmiş topraktan yapılan kapların içlerine konulan sıvılarda az da olsa koku ve tat bırakmalarına karşın, camın iç yüzeyinin pürüzsüz ve temiz olması herhangi bir risk olmadan maddeleri depolamayabilmesine olanak vermiştir⁵. Yine camın hafif yapısı, albenili görüntüsü ve taşıma kolaylığı onu seramiğe göre daha çekici kılmıştır. Roma döneminde cam teknolojisinde serbest üfleme tekniğinin bulunması ve üretimin hızlanmasıyla, cam eşyaların artık az ya da çok seramik kapların yerini aldığı söylenebilir⁶. Camın günlük yaşama girmesi ve geniş çoğ-

birlikte, Hellström'e göre Plinius, büyük olasılıkla kendi döneminin alabastron kaplarından söz ediyordu. Antik kaynaklarda genellikle strigilisle bir arada geçen ampulla ise, hem Plautus hem de Cicero tarafından sıkça bahsedilen ve Palaestra'daki iki önemli elemanı tanımlayan bir kelime olmalıydı. Yine unguentariumun yağ taşıma işlevinin Roma Dönemi'nde de sürdüğü düşünülürse, bu dönemdeki adının ampulla olması mümkün görünmektedir (Dündar, 2008, 5). Anderson-Stojanovic ise, alabastron ve lekythos terimlerinin her ikisinin de, antik dönemde bu küçük şişeleri tarif etmesi için olabileceğini bildirir (Anderson- Stojanovic, 1987, 106; Dündar, 2008, 6). MS 6. yüzyıl ile birlikte ampulla olarak isimlendirilen kaidesi bulunmayan, uzun ince gövdeli kısa boyunlu ve dar ağızlı bir form görülmeye başlar. Hayes, özellikle Doğu Akdeniz'de 6. ve 7. yüzyıllara ait yerleşim yerlerinden gelen farklı formdaki Erken Hristiyanlık dönemine ait bazı pişmiş toprak kapların bulunduğunu belirtir. Dolayısıyla, Helenistik Dönem'in yaygın iç formu unguentariumları ile benzerliklerine dayanarak, bu şişeler için Hayes, ilk kez Geç Roma Unguentariumları tanımlı dile getirmiştir (Hayes, 1971,243). Stern de bu görüşe paralel olarak unguentariumları Helenistik dönemin seramik ampullalarının daha büyük boyutlu ve form değiştirmiş hali olarak yorumlar (Stern, 2001, 43). Günümüzde ise bu kaplar için tercih edilen unguentarium ifadesi, form ya da yapım malzemesinden daha çok, içlerinde taşıdıkları sıvıdan kaynaklanır.

- 4 Anderson-Stojanovic, 1987, 105; Stern, 2001,43.
- 5 Cam, keşfinden günümüze kadar aydınlatmada, günlük kaplar arasında ve süs amaçlı objelerde kullanılagelen malzemelerden biridir. Yine mimaride pencere camı olarak yer almalarının yanı sıra aynı zamanda mozaik, pano ve dış cephe kaplaması gibi dekoratif amaçlarla da kullanılmıştır (Goldstein, 1979, 244).
- 6 Serbest üfleme tekniği, herhangi bir kalıp kullanılmadan oluşturulan üretimdir. Bu teknikte, üfleme çubuğu olarak adlandırılan içi boş madeni borunun önce ucu kızarıncaya kadar ısıtılır ardından suya batırılarak biraz soğutulur. Bu işlemin arkasından üfleme çubuğu, camın eriyik halde bulunduğu potaya daldırılarak az miktarda cam, sürekli döndürülerek dışarı alınır. Bu döndürme işlemi sırasında cam akışkanlığını kaybetmeye başlar ve ardından cam ustası borunun ucundan hafif bir şekilde üfleyerek camı şişirir. Yapılmak istenilen boyuta göre ilk şişirilen küçük kürenin üzerine potadan tekrar cam alınarak büyük bir cam kap yapılabilir (Küçükerman, 1985, 55). Üfleme işlemi sonrasında cam ustası düz bir zeminde masa veya taş bir blok üzerinde kaba şekil vermeye çalışır. Daha sonra noblenin ucuna biraz cam hamuru yapıştırılarak kap çift taraflı tutulurken üfleme çubuğundan kesilerek çıkartılır. Kesilen kısım kabın ağız olup cımbız, maşa vb. aletlerle şekillendirilir. Kabın şekli oluşturulduktan sonra cam hamuru ile yapıştırılan noble camdan ayrılır. Cam kap oluşturulduktan sonra tavlama fırınına bırakılır.

rafyalara seri ticaretinin yapılması ise MS 1. yüzyılda Roma İmparatorluk Dönemi'nde serbest üfleme tekniği ile birlikte gerçekleşir⁷. Bu teknik cam yapımındaki zahmetli ve uzun vakit alan yöntemlerin terk edilmesini sağlamakla beraber camın seri üretim eşyaları arasına girmesine neden olmuştur. Bir yandan sıradan halkın da sofralarına girmeye başlayan cam kapların yanında ayrıca yine aristokrat sınıf için özel üretimli ve şık sofraları taçlandıran camlar üretilmeye devam edilmiştir. Cam eserler arasında en çok tercih edilen eşyalardan biri de cam şişelerdir. Ancak bunlar sadece merhem ya da kokulu yağ koymak için değil aynı zamanda çeşitli kozmetik ürünlerini, renklendirici sıvıları, ilaçları ve kuru bitkileri saklamak içinde kullanılıyordu⁸. Plinus, unguentariumlarda bitki karışımlarından oluşan ve unguent adı verilen çeşitli koku ve yağların muhafaza edildiğini ve söz konusu bitkilerden de en çok safran, süsen, mercanköşk, kına ve nanenin tercih edildiğini söyler. Ayrıca unguentariumların üretim yerlerinin de bu bitkilerin yetiştirildikleri kesimler ile paralel olduğunu belirterek; Tarsus'ta paladium denilen bir merhem, Phaseleis'te gül kokusunun, Kilikya'da ise safran yağının üretildiğine işaret eder⁹. Stern ise unguentariumların üretim yerleri ile parfüm esanslarının elde edildikleri bölgelerin birbirlerine yakın alanlarda bulduklarını söyleyerek, İsrail'de cam unguentariumların üretildiği bölgenin aynı zamanda kozmetik yağlarıyla da ünlü bir merkez olduğuna değinir¹⁰. Şişelerin bu işlevlerinin dışında, Helenistik ve Roma dönemlerinde mezar armağanı olarak pişmiş toprak kaplara ek olarak cam unguentariumların da bırakıldığı bilinmektedir¹¹. Stern, cam unguentariumların özellikle Akdeniz'i çevreleyen yerleşimlerde daha

7 Serbest üfleme tekniğinin ne zaman ve nasıl bulunduğu ilişkin kesin bir yargıya varmak zordur. Ancak bu teknik için gerekli olan demirden yapılmış üfleme çubuğuna ilk kez MS 1. yüzyılda, günümüzde Slovenya sınırları içerisinde kalan Saintes ve İsviçre Avanches antik kazılarındaki cam atölyelerinde rastlanılmıştır. Avanches cam işliğinde yapılan kazılar sonucunda buradaki cam kapların atıklarından, üfleme çubuğundan kesilerek üretildikleri anlaşılmıştır. Diğer yandan Saintes'deki atölyede bulunan ve daha büyük çaptaki oldukça geniş kâselerin dip kısmında ise noble izleri gözlenmiştir. Bu bağlamda serbest üfleme tekniği gereğince üfleme çubuğu ile yapılan kap, daha sonra nobleye alınıp ağız ya da kulp kısmı şekillendirilmiş olmalıydı. Özellikle MS 1. yüzyılda bu iki yerleşim yerinde üfleme çubuğu ve noblenin kullanılmasıyla beraber gelişmiş bir cam üretiminin yapıldığı bilinmektedir (Lazar, 2003, 211-212).

8 Stern, 2001, 43.

9 Sözü edilen bu merkezler aynı zamanda Roma dönemine ait cam unguentariumlarında yoğun olarak ele geçirildiği yerlerdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Plinus, 1991, 1-25.

10 Stern ayrıca Roma imparatorluğu döneminde söz konusu kokulu yağların tüm Akdeniz'e ticaretinin yapılmış olabileceğine dikkati çekerek, bu sıvıların olasılıkla daha büyük kaplarla taşımacılığının yapıldığını ancak halkın bireysel olarak kendilerine unguentariumlar ya da ampullalar sayesinde bunlardan alabildiklerini belirtir. Ayrıntılı bilgi için. Bk. Stern, 2001, 43.

11 Kurtz ve Boardman pişmiş toprak unguentariumlar için kullanım alanlarının sadece mezar olmadığını ancak bu kap formunun üretilmesindeki amacın ölü ritüeline hizmet olduğunu belirtir. Örneğin Roma Stobi'de saptanan mezarda unguentariumların ölünün baş ve ayakucuna yerleştirildiği belirlenmiştir. Bunun amacının ise kısa süreli olsa bile ölünün bedeninin kötü kokusunun önlenmesi amacıyla olduğu düşünülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Kurtz-Boardman, 1971, 75; Anderson-Stojanovic, 1987, 121.

çok görüldüğünü, buna karşılık olarak daha kuzeybatı bölgelerde sık rastlanılmadığını belirtir.

Bu görüşü destekleyen sadece mezar buluntuları olmadığına da değinen Stern, mezar hediyelerine paralel olarak günlük kullanım amaçlı kapların da dağılımına dikkat edildiğinde yine Akdeniz'i çevreleyen antik yerleşimlerden çok daha fazla cam unguentariumun geldiğini söylemektedir¹². Şişeler çoğunlukla MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlar ve MS 3. yüzyılın sonuna kadar yaygınlaşır¹³. Ölü gömme ritüellerinde yer bulan kaplar, dönemsel farklılıklar gösterse bile oldukça basit ve fazla beceri istemeden üretilebilmeleri, onların dönemlerinde çok pahalı eşyalar olmadıklarını gösterir¹⁴. Bu nedenle halk tarafından da alınabilen unguentariumların bütün halde olan örneklerini daha çok mezar buluntularından görebilmekteyiz¹⁵.

Resim 1: Koray Selçik Koleksiyonu Cam Unguentariumları

Serbest üfleme tekniğinin en erken örneklerini temsil eden unguentariumlar farklı zaman dilimlerinde çeşitli biçimsel gruplara ayrılmıştır. Ancak Roma imparatorluğunun batı ve doğusundaki kaplar arasında bazı farklılıklar göze çarpar. Örneğin ince işçilikli

12 Stern, 2000, 43.

13 Lightfoot, 1991, 107.

14 Antik ölü kültüründe, kişi öldükten sonra en yakını, öldüğünden emin olmak için yüksek sesle ölüye seslenir. Daha sonra ölü yıkanır teşhiri için çeşitli merhem, krem veya yağlar vücuduna sürülür. Daha sonra ölü giydirilip takıları takılır ve ağzına bir sikke konulur. Antik ölü kültürüne göre bu sikke sayesinde Charon'a para verdiğinde, öteki dünyada onun kayığıyla tehlikeli suların geçebilecektir. Ardından ölü bazen hemen ertesi gün bazen de yedi güne varan bir süreyle, vedalaşma amaçlı teşhir edilir. İşte bu teşhir işlemi sırasında ölünün etrafına güzel kokular saçan kâseler yerleştirilir. Ölü, sonrasında önceden hazırlanmış mezarına götürülür ve tekrar tütsülenerek özel eşyaları ile birlikte mezara konulur. Bu anlamda krem, merhem ve yağ içeren kaplar olduğu bilinen cam unguentariumlar Roma dönemi mezarlarından en çok ele geçirilen kaplar olmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Grönder-Hansen, 1991, 210; Özen, 2013, 17; Plinius, 1991, 3.

15 Gençler, 2009, 49.

unguentariumlar imparatorluğun batısındaki yerleşim yerlerinden daha fazla gelmektedir. Bu kaplar oldukça ince cidarlı, şeffaf yeşil, mavi, sarı veya mor renklidir. Doğu Akdeniz buluntuları ise içi neredeyse görülemeyecek kadar mat ve çoğunlukla iki rengin karışımı gibi görünen camlardan üretilmişlerdir. Ayrıca doğu kaynaklı olan unguentariumların boyunları nispeten daha ince olup, dudak kenarları içe doğru kıvrılarak yapılmıştır¹⁶. Bu tip şişelerin ağız kenarları katlandıktan sonra çoğu zaman parlatılarak düzleştirilmiştir.

Cam kâse ve karıştırma çubuğu cam eser koleksiyonundaki diğer eserlerdendir. Cam kâseler Roma döneminde MS 1. yüzyılın ortalarından itibaren görülen objelerdendir. Üfleme tekniğinin icadı ile birlikte seri halde; yarı küresel, dik kenarlı, sığ veya derin kâseler, değişik formlarda ve oldukça ince cidarlı olarak üretilmiştir. Bezeme özelliği açısından en yaygın teknik çarkta kesme olup çizgi ve yivler kapların üzerinde sıklıkla yer alır. Bu teknik dışında aletle sıkıştırılarak çimdikleme, cam applike ve çökertme süslemeleri de kaplarda görülebilir. Kimi zaman ise serbest üfleme tekniği ile yapılan kâse, daha sonra henüz cam tam soğumadan kendi ekseni etrafında döndürülerek çeşitli spiral yivlerin oluşturulduğu örneklerde vardır. Isings, bu tip kapların kâse ya da içki kabı olarak kullanılmış olabileceklerini belirterek, bu camların erken örneklerinin seramik ya da metal malzemeyle üretilmiş olan kapların taklitleri olduklarını belirtir¹⁷. Stern'de bu görüşü destekler ve cam kâselerin, İtalya'da Augustus dönemiyle yaygınlaşan ince cidarlı ve çark izi bezeli seramik kapların taklitleri olduğunu söyler. Kimi duvar resimlerinde kâselerin; şarap, su veya başka likitler için masanın üzerinde sofraya kaplarıyla beraber betimlendiğini belirten Stern, söz konusu bu objelerin diğer bir işlevi üzerinde durarak, bunların ellerin yıkanması için masaya konulan kaplarda olabileceğini tartışmaktadır¹⁸.

Katalogumuzda da bir örneği olan cam çubuklar, Roma döneminde geniş yer bulan camlardandır. Romalı yazar Seneca'nın tarifine göre cam çubuklar, ahşap bastonlar gibi daralıp genişleyen nesnelere ve güneş ışınlarını eğik bir şekilde yakaladıklarında gökkuşağında görülen tüm renkleri yansıtabilirlerdi¹⁹. Isings cam çubukların Roma döneminde çok yaygın olduğunu hatta Romalıların bulunduğu her yerde izlerine rastlandıklarını söyler. Çubukların çoğu düzleştirilmiş uçlara sahiptir ancak aynı zamanda sivri uçlu ya da farklı biçimde şekillendirilmiş olanları da vardır. Çubuklar, önceden hazırlanmış bir ya da daha fazla renkli çubuğun tekrar ısıtılıp kendi eksenleri etrafında döndürülmesiyle oluşturulur. Genellikle iki renklidirler ancak tek renkli olan örnekleri de mevcuttur. Cam çubuklar genellikle 10 cm ile 26 cm uzunluğundadırlar. Çubukların gövdesi ise çoğunlukla burgulu camdan oluşurken düz formlu örnekleri de mevcuttur²⁰.

16 Ayrıntılı bilgi için bk. Stern, 2001, 43.

17 Ayrıntılı bilgi için bk. Isings, 1957, 27-28.

18 Stern özellikle Horfheim'da bulunan iki cam kâsenin kullanımına ilişkin öneri getirirken bunların kozmetik amaçlı kaplar olmadığını hem içindeki herhangi bir kalıntıya rastlanmamasıyla hem de saptandıkları alanın askeri bölge olmasıyla açıklar. Ayrıntılı bilgi için bk. Stern, 2001, 45.

19 Stern, 2001, 365.

20 Isings, 1957, 94, 95.

Burgulular özellikle zengin Etrüks mezarlarında sıklıkla görülür ve çoğunluğu MS 1. ve 2. yüzyıllardan kalmadır. Cam çubukların her iki ucu bazen düz şekilli sonlanırken kimi zaman bir uç içi boş halka şeklinde son bulur. Stern cam çubukların çeşitli amaçlara hizmet ettiğini ve Ticino bölgesinde, unguentariumlarla beraber ele geçirilenlerin muhtemelen kokulu yağlar, macunlar ya da diğer kozmetik amaçlı içeriği karıştırma ve çıkarma işleviyle kullanıldığını söyler. İtalya’da genellikle disk şekilli ucu olmayan bükülmüş cam çubuklardan, MS 1. yüzyıl ve sonlarına tarihlenen kaplama panellerinde mimari çerçeve öğesi olarak yararlanılmıştır²¹. Barber, bir ucunda halka ve diğer ucunda disk olan çubukların başka amaçlara hizmet edebileceğine değinmiştir. Toledo’da deneysel arkeolojiyle üretilen çubuk yapıldıktan sonra çeşitli araştırmalara yönlendirilmiştir. Bu bağlamda testlerden çubuklardan bazılarının eğirme için hazır yün liflerini düzleştirmek ve pürüzsüzleştirmek için kullanılabileceğinden şüphelenilmiştir. Hatta söz konusu camların belki de papirüsün rahat okunması için işaretçi olarak tasarlanmış olabilecekleri üstünde de durulmaktadır²². Erten ise bu objelerin karıştırma çubuğu ya da öreke olduklarını belirtir. Ancak bir ucunda çeşitli figürler yer alan nadir örneklerin daha farklı ve daha özel işlevlere sahip olduğunu söyler. Özellikle bir ucu düz diğer ucunda kuş gibi çeşitli hayvan figürleri ya da vazo vb. kap örnekleri ile yapılmış cam süslü olanların önemine değinir. Erten, söz konusu bu cam çubukların, törensel nesnelere gibi görülebildiklerinin üstünde durarak, Roma cenaze ritüellerinde böylesi çubukların yer alabileceğini savunur²³.

Cam eser koleksiyonun diğer önemli buluntu grubu pendantlardır. Cam kolye uçlarının ya da cam disklerin ne amaca hizmet ettiklerine ilişkin herhangi bir yazılı kaynak yoktur. Dolayısıyla bunlar sadece kişisel takılar olabileceği gibi iyileştirici, tılsımlı, şans ve uğur getirmesi için taşındıkları da kabul edilir. Pagan, Hristiyan ve Yahudi sembollerini içeren damgalı pendantlar genellikle zeytin yeşili, kehribar ya da sarı renklidir. Eski toplumlarda astronomi ve astroloji arasında sıkı bir bağ vardı. Stern, her ikisinin de tıptan felsefeye siyasetten dini inanışlara kadar önemli rol oynadığını söyler. Bu çerçevede, madalyon ve muska gibi objelere sihirli güçlerin yüklenmesinin doğal olduğunu savunur. Çeşitli dini grupları arasındaki yaygın inanış, bir motife iliştirilen özel anlamın, sahibinin inançlarına bağlı olarak önemli ölçüde farklılık gösterebileceğini ortaya koymaktadır²⁴. Whitehouse da bu nesnelere çeşitli işlevlerinin olduğunu, birçoğunun tanrıların güçlerini hissettiren veya apotropaik (kötü güçlere karşı koruyucu) anlamlar içeren semboller taşıyan kolyelerin, muhtemelen iyi bir servet getirmek veya nazardan kurtulmak için takıldıklarını belirtir²⁵. Pendantlar baskı tekniği ile yapılmaktadır. Önceden kalıba oyulan

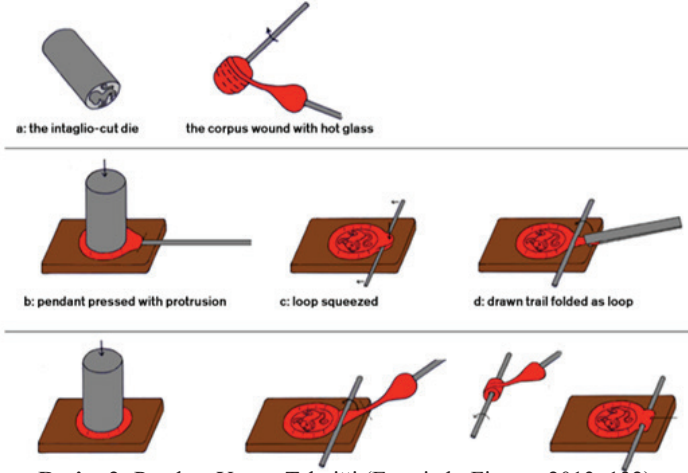
21 Stern, 2001, 365.

22 Stern, 2001, 365-366.

23 Silifke müzesi koleksiyonunda yer alan bir ucu kuş figürlü diğer ucu ise halka ile sonlanan örnek diğer karıştırma çubuklarına göre oldukça farklı görüntüsüyle onlardan ayrılır. Erten, söz konusu bu cam çubuğun, törensel bir nesne olduğunu, Roma cenaze ritüellerinde böyle bir cam çubuğun yer alabileceğini düşünmektedir. Ayrıntı bilgi için bk. Erten, 2018, 75.

24 Stern, 2001, 361.

25 Whitehouse, 2003, 13.

Resim 2: Pendant Yapım Tekniği (Entwistle-Finney, 2013, 132)

desenin cam disk oluşturulduktan sonra, cam henüz sıcak iken üstüne bastırılmasıyla oluşturulur. Daha sonra ise alet yardımıyla kanca bölümü oluşturulmaktadır (Resim 2).

Son yapılan çalışmalarda ise Barag, kolye uçlarını ve diskleri tiplerine göre üç, süslemelerine göre altı kategoriye ayırmıştır. Buna göre birinci tipte, asılarak kullanılan düzgün yuvarlak şekilli ve ön yüzünde belirgin, özenli damgalara sahip olan pendantlar yer alır. 2. tipte ise yine yuvarlak ancak damgası daha özensiz yapılmış ve her zaman asılacak kulpu olmayanlar vardır. 3. tipte bulunanlar ise diğerlerine göre daha büyük boyutlu, düzensiz yuvarlağa sahip olan camlar olup damgalar çoğu zaman objenin tam ortasında basılmamıştır. Süslemelerine göre pendantlar; klasik temalar, İncil temaları, Yahudi sembolleri, Hristiyan tasvirleri, hayvan figürleri ve çeşitli motifler adı altında Barag, tarafından altı grupta toplanmıştır²⁶.

26 Barag, 2002, 307-308.

KATALOG

Katalog No. 1

Konik Gövdeli Unguentarium

Dönemi: MS 1 – 2. yüzyıl

Yükseklik: 10,5 cm

Ağız Çapı: 2,4 cm

Taban Çapı: 2,5 cm

Satın Alma (2007 yılı)

Tanım: Serbest üfleme teknikli şişe, konik şekilli gövdeye ve vurma bir dibe sahiptir. Uzun silindirik boyundan gövdeye geçiş alet yardımıyla belirginleştirilmiştir. Dışa doğru çekik ağız kenarı içe doğru katlandıktan sonra üst kısmı düzleştirilmiştir. Açık yeşil renkli kap noble izli düz dipile son bulur. Camın yüzeyinde hava kabarcıkları ve irizasyon görülmektedir.

Benzerleri: Akat-vd., 1984, 90/88; Antonaras, 2012, 220/343; Atıla-Gürler, 2009, 58/81; Gürler, 2000, 43/39; Harden, 1970, X/d; Hayes, 1975, 221/572; Isings, 1957, 43/form 28b; Özet, 1998, 74/39b; Simonett, 1941, 124/23; Whitehouse, 2001, 134/217.

Katalog No. 2

Konik Gövdeli Unguentarium

Dönemi: MS 1 – 2. yüzyıl

Yükseklik: 12,4 cm

Ağız Çapı: 2,3 cm

Taban Çapı: 2,5 cm

Satın Alma (2007 yılı)

Tanım: Uzun silindirik boyunlu şişe, serbest üfleme tekniği ile yapılmıştır. Ağız kenarı önce dışa doğru çekilip daha sonra içe doğru katlanarak düzeltilmiştir. Boyundan gövdeye geçiş belirgin şekilde alet yardımıyla çökertilmiştir. Boyun kısmı ile neredeyse eşit yüksekliğe sahip olan konkav şekilli gövde, noble izli düz dipile son bulur.

Benzerleri: Antonaras 2012, 218/337; Eker, 2014, 314/149, 318/157, 158; Erten, 2018, 116/42, 24; Gençler, 2009, Lev. III/98,99, Lev. IV/102; Hayes, 1975, 173/233; Isings, 1957, 43/form 28b; Olcay, 2001, 154/b; Özet, 1998, 73/39a; Öztürk, 2013, 64; Whitehouse, 2001, 132/213; Vessberg, 1952, 140; Yurtseven, 2006, 118/23.

Katalog No. 3

Küresel Gövdeli Unguentarium

Dönemi: MS 2. – 3. yüzyıl

Yükseklik: 8,2 cm

Ağız Çapı: 1,9 cm

Taban Çapı: 1,6 cm

Satın Alma (2007 yılı)

Tanım: Serbest üfleme ve aletle şekillendirme tekniği ile yapılan şişe, uzun silindirik boyunlu ve küresel gövdelidir. Hafif dışa çekik ağız kenarı içe doğru katlanarak yuvarlatılmış ve bir kenardan sıvı akıtılabilecek şekilde biçim verilmiştir. Noble izi taşıyan düz dipli unguentariumun gövdesinde çökertme teknikli süslemeler yer almaktadır.

Benzerleri: Atilla-Gürler, 2009, 28/24; Canav, 1985, 45/43; Eker, 2014, 184/221; Hayes, 1975, 202/238; Isings, 1957, 40/26; Lightfoot-Arslan, 1992, 126/111.

Katalog No. 4

Şamdan Biçimli Unguentarium

Dönemi: MS 2. -3. yüzyıl

Yükseklik: 14,6 cm

Ağız Çapı: 2,6 cm

Taban Çapı: 5,7 cm

Satın Alma (2007 yılı)

Tanım: Uzun silindirik boyunlu şişe serbest üfleme ve aletle şekillendirme teknikleriyle yapılmıştır. Dışa çekik ağız kenarı yuvarlatılarak içe doğru katlanmıştır. Boyun kısmından çan tipli, gövdeye geçiş alet yardımı ile çökertilerek sağlanmıştır. Vurma şekilli dip kısmında ise noble izi mevcuttur.

Benzerleri: Akat-vd, 1984, 27/135; Antonaras, 2012, 162/362; Atilla-Gürler, 2009, 83/131; Canav, 1985, 51/61; Hayes, 1975, 204/258; Isings, 1957, 97/form 82A1; Olcay, 2001, 156/e; Saldern, 1980, pl.8/155; Whitehouse, 2001, 152/258.

Katalog No. 5

Mercek Gövdeli Şişe

Dönemi: MS 3. - 4. yüzyıl

Yükseklik: 7,1 cm

Ağız Çapı: 1,8 cm

Taban Çapı: 1,5 cm

Satın Alma (2007 yılı)

Tanım: Serbest üfleme ve aletle şekillendirilerek yapılmış şişe, mercek gövdeli ve kısa silindirik boyunludur. Dışa çekik ağız kenarı içe doğru katlanılarak yapıştırılmıştır. Hafifçe düzleştirilmiş dip kısmı ise noble izlidir.

Benzerleri: Antonaras, 2012, 258/422; Eker, 2014, 290/100, 101; Erten, 2018, 48/15; Gürler, 2000, 116/138; Hayes, 1975, 66/171/6; Israeli, 2003, 268/356; Vessberg, 1952, 160/48/46.

Katalog No. 6

Cam Kâse

Dönemi: MS 1. – 3. yüzyıl

Yükseklik: 7 cm

Ağız Çapı: 7,9 cm

Taban Çapı: 2,6 cm

Satın Alma (2007 yılı)

Tanım: Serbest üfleme ve aletle şekillendirme teknikleri ile üretilen kâse, dışa doğru çekik ağızlıdır. Ağız kenarı kesilerek parlatılmıştır. Aşağıya doğru genişleyerek torba biçiminde açılarak devam eden gövde, noble izli düz bir diple son bulur.

Benzerleri: Antonaras, 2012, 109/136; Atilla-Gürler, 2009, 122/191; Isings, 1957, form 12, ; Lightfoot, 2017, 79/52, 53; Lightfoot-Arslan, 1992, 67/26; Özet, 1998, 98/58; Stern, 2001, 75/18; Whitehouse, 1997, 76/96; Vessberg, 1952, 44/39.

Katalog No. 7

Cam Çubuk

Dönemi: MS 1. – 2. yüzyıl

Yükseklik: 17 cm

Daire biçimli uç çap: 2,6 cm

Dip Çapı: 1,6 cm

Satın Alma (2007 yılı)

Tanım: Açık yeşil renkli, bir ucu halka şekilli burgulu çubuk alet yardımıyla biçimlendirilmiştir. Cam henüz eriyik halde iken alınan çubuk kendi etrafında döndürülerek gövdesinde spiral oluşturulmuştur. Uç kısmı disk formunda iken üst kısmı halka biçiminde çekilip tekrar cama yapııştırılarak üretilmiştir.

Benzerleri: Akat-vd,1984, 51/48; Canav,1985, 36/15; Erten, 2018, 100/37; Gürler, 2000, 118/142; Hayes, 1975, 186/656b; Lightfoot, 2017, 301/451, 452; Lightfoot-Arslan, 1992, 219/147.

Katalog No. 8

Cam Pendant

Dönemi: MS 4. -5. yüzyıl

Çap: 1,5 cm

Kalınlık: 0,9 cm

Satın Alma (2007 yılı)

Tanım: Baskı tekniğiyle yapılan şeffaf açık sarı-açık yeşil renkli pendant düzgün yuvarlak şekillidir. Ortasında belirgin kabartma bezeme içeren kolye ucunun üstünde cam kancası yer alır. Ön yüzünde iki büst, cepheden birbirlerine bakacak şekilde kabartmalı olarak resmedilmiştir. Arka yüzde ise herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Benzerleri: Spear, 2001, 182/380a,b; Whitehouse, 2003, 17/879; Entwistle-Finney, 2013, 151/9.

Katalog No. 9

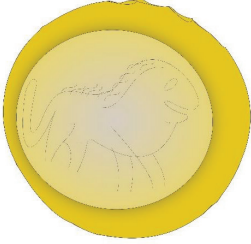
Cam Pendant

Dönemi: MS 4. – 6. yüzyıl

Çap: 1,5 cm

Kalınlık: 0,9 cm

Satın Alma (2007 yılı)

Tanım: Baskı tekniğiyle yapılan şeffaf açık sarı renkli pendant düzgün yuvarlak şekillidir. Ortasında hafif belirgin kabartma bezeme içeren kolye ucunun üstündeki cam kancası kırık ve noksandır. Ön yüzünde kabartmalı aslan figürü görülmektedir. Arka yüzde ise herhangi bezeme bulunmamaktadır.

Benzerleri: Lightfoot, 2017, 321/495-497, Whitehouse, 2003, 20/885,889; Entwistle-Finney, 2013, 159/64.

Katalog No. 10

Cam Pendant

Dönemi: MS 4.-5. yüzyıl

Çap: 1,7 cm

Kalınlık: 0,6 cm

Satın Alma (2007 yılı)

Tanım: Opak siyah renkli cam objenin ortasında kabartma teknikli Medusa'nın başı figürü yer almaktadır. Figürlü bezeme pendantta diklemesine değil yatay olarak konumlandırılmıştır. Pendantın arka yüzü düz şekilli ve süslemesizdir.

Benzerleri: Whitehouse, 2003, 14/871; Entwistle-Finney, 2013, 141/7.

Sonuç

Kat. No. 1 ve 2' deki örnekler Roma Dönemi'nin tipik unguentariumlarıdır. Bu şişelerin en belirgin özellikleri boyun kısımları ile gövdelerinin boğumla birbirlerinden ayrılmasıdır. Boğumlar bazı örneklerde daha belirgin iken kimilerinde hafif kavis şeklindedir. Bu tip şişeler gövdelerinin aldıkları biçimlere göre çeşitli alt gruplara ayrılır. Kataloğumuzda yer alan 1 ve 2 numaralı camlar konik gövdeli unguentariumlardır. Şişelerin ayırıcı nitelikleri, gövdeden daha uzun silindirik boyunlu ve konik formlu olmalarıdır. Unguentariumların boyun kısımlarının uzunlukları genel anlamda tarihsel süreçleriyle ilgili ipucu veren önemli ayrıntılardır. Şişelerin boyun ve gövde uzunluklarının dönemsel özelliklerine baktığımızda her iki bölümün eşit olduğu zaman diliminin ilk kez MS 1. yüzyılın ikinci çeyreğine denk geldiği söylenilebilir. Gövdeden uzun boyunlu şişelerin örnekleri MS 1. yüzyılın üçüncü çeyreğinde görülmeye başlanmış ancak yaygınlaşması MS 1. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmiştir²⁷. Kataloğumuzdaki her iki unguentariumun ağız kenarları dışı doğru çekilip içe katlanarak düzeltilmiştir. Roma dönemi şişelerinin karakteristiği bu tip içe doğru katlanan ağızlarıdır. Fakat şişelerin dağılım bölgelerine baktığımızda özellikle içe doğru katlandıktan sonra düzleştirilen ağza sahip kaplar, daha çok imparatorluğun doğusunda bulunmuştur²⁸. Bu tip camlar İsrail'de, Mezopotamya'da ve Knossos'da sıkça görülür²⁹. Yine Anadolu'da da pek çok kazı buluntusu ve müze eserleri arasında rastlanır. Isings'in Form 28a içinde değerlendirdiği bu şişeleri, Morin-Jean Form 22 olarak adlandırmıştır.

Kataloğumuzda yer alan 3 numaralı unguentarium tip açısından paralel örnekleri bulunsa da küresel gövdesinin iki tarafında yer alan çökertme süslemeleriyle diğerlerinden ayrılır. Biçimsel açıdan bazı yayınlarda soğan gövdeli unguentariumların içinde ele alınan şişeyi biz katalogta literatürde daha yaygın olan küresel gövdeli unguentarium olarak tanımlayıp, bu gruba dâhil ettik³⁰. Isings bu tipi Form 26 başlığı altında gruplamış ve MS 1. yüzyılın sonlarından 3. yüzyıla kadar görüldüğünü belirtmiştir³¹. Morin-Jean ise şişeyi Form 25 grubu içerisinde değerlendirmiş ve Isings ile aynı tarihlendirmeyi önermiştir³². Hayes ise Suriye ve Filistin camları arasındaki benzerlerinin MS 1. yüzyılın ortası veya sonlarına ait olduğunu söylemiştir³³. Form açısından birebir örneklerini bulabildiğimiz unguentarium, gövdesindeki iki adet çökertme tekniğinin oluşu ile ötekilerden ayrılır. Böylesine içe çökertmeli serbest üfleme tekniği ile üretilen kaplar, Roma camları arasında yoğun gözlenir³⁴. Bu bağlamda şişenin tarihlendirilmesinde form özelliklerinin yanı sıra

27 Stern, 1977, 37.

28 Erten, 2018, 133.

29 Israeli, 2003, 246; Barag, 1985, 15/125; Smith, 1982, 276/5/51.

30 Soğan gövdeli olarak adlandırılan unguentariumlar için bk. Eker, 2014, 184/221.

31 Isings, 1957, 40.

32 Morin-Jean, 1913, 78/25/77.

33 Hayes, 1975, 202/238.

34 Serbest üfleme tekniğinde kap oluşturulurken henüz cam sıcak iken alet yardımıyla oluşturulan

Roma dönemi camlarında içe çökertme tekniğinin denemeye başladığı tarihleri de baz alarak unguentariumun MS 1. yüzyılın sonlarından başlayarak 3. yüzyılın sonlarına kadar kullanıldığını öngörmekteyiz.

Şamdan tipli unguentarium grubunun içine giren Katalog No. 4'te yer alan şişe Roma camcılığında en çok görülen kaplardan biridir. Bu unguentariumlar diğer şişelere göre daha uzun ve silindirik boyunludurlar. Uzun boyunları içlerine konulan sıvının, daha kolay akitabilmesini sağlarken aynı zamanda kolayca buharlaşıp uçmasına da engel olur. Boyunları benzer olan kapların gövde biçimleri ise farklılık gösterir. Örneğin konik, küresel, yassı veya çan biçimli olan gövde tipleri vardır³⁵. Diğer unguentariumlardan ayrı olarak bu tip şişelerin dip kısımları epeyce içe doğru konik yani vurma diplidir. Form açısından daha büyük kaplar olmaları onların günlük yaşama ait, ancak taşımak için elverişsiz, evde saklanan camlar olduğunu düşündürür. Ancak bu işlevlerinin dışında kimi mezar buluntuları aracılığıyla varlığını bildiğimiz şişeler, aynı zamanda mezar ritüellerinde yerlerini almıştır. Keza Olympos kazısında Antimakhos lahdi içinde tüme yakın çan şekilli bir unguentarium ele geçirilmiştir³⁶. Şişelerin üretim merkezleri daha çok Roma'nın doğusunda Suriye, Filistin ve Kıbrıs civarındadır³⁷. Anadolu'da da pek çok müze eseri arasında ve kazı buluntularında karşımıza çıkmaktadır. Katalogda yer alan örnek Isings'in Form 82 A1 olarak isimlendirdiği gruba aittir. Bu tipin ayırt edici özelliği uzun silindirik boyundan çan şekilli gövdeye geçişin belirgin şekilde çökertilerek yapılması ve vurma dipli oluşudur. Isings bu tipin daha çok mezar buluntuları arasında sıklıkla görüldüğünü belirterek şişenin MS 1. yüzyılın sonlarından MS 3. yüzyıl içerisinde de kullanıldığını söyler³⁸. Morin-Jean ise bu tip unguentariumlar için aynı tarihleri önererek Form 22 adı ile gruplamaktadır³⁹.

Kat. No. 5'te yer alan şişe yassı şekillidir. Literatürde lentoid ismiyle bilinen kap diğer unguentariumlara göre daha nadir görülür. Yassı şişeler de yine ölü gömme törenlerinde mezar hediyesi olan kaplardandır⁴⁰. Küçük boyutlu kap, mercek şekilli gövdeye ve oval bir dip kısmına sahiptir. Roma camcılığında yassı şişelerin imparatorluğun hem

çökertme süslemeleri Roma camcılığında sık görülen bir bezeme tipidir. Bu süsleme tekniğinin ilk örnekleri Erken İmparatorluk döneminde görülmeye başlanmıştır. En örnekleri MS 30-70 tarihlerinde Batı Roma'da bir mezar buluntusu cam bardak üzerinde saptanmıştır. Daha sonraki yıllarda dilim şeklinde yapılmaya başlanan çökertme bezemeleri Doğu Roma'da da yaygınlık kazanmıştır. Mısır, Tunus, Kıbrıs ve Kilikya, Suriye, Filistin gibi merkezlerde MS 1. yüzyılın sonundan MS 3. yüzyıla kadar görülmeye devam etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Erten, 2018, 21; Isings, 1957, 46; Stern, 1989, 599-600.

35 Ayrıntılı bilgi için bk. Erten, 2018, 29.

36 Olcay-Uçkan, 2017, 196.

37 Stern, 1976, 77.

38 Isings, 1957, 97.

39 Morin-Jean, 1913, 75.

40 Ayrıntılı bilgi için bk. Erten, 2018, 49.

doğusunda hem de batısında görüldüğü, buluntular yoluyla da doğrulanmaktadır. Suriye, Filistin ve Kıbrıs eserleri doğuda kullanıldığını, Türkiye’de ise çeşitli koleksiyonlarda ve müzelerde yassı şişe örneklerinin olması Anadolu’daki varlığını ispatlar⁴¹. Koleksiyonda yer alan şişenin ağız kenarı yine dışa çekilerek içe doğru katlanmıştır. Bu şekilde yine doğu özelliği taşıdığı görülür. Bu tip şişelerin çoğu örneklerinin ağız kenarları işlenmeden düz halde bırakılmaktadır. Kataloğumuzda yer alan kap, diğer yaygın yassı şişeler gibi düz ağız kenarına sahip olamaması ile onlardan ayrılır. Benzer örneklerini Suriye ve Kıbrıs buluntuları arasında görebilmek mümkündür⁴². Hayes, kapların Suriye’ye ait örneklerini MS 3. ve 4. yüzyıllara tarihlerken, Kıbrıs buluntularını MS 2. ve 3. yüzyıllara ait olduğunu belirtir.

Katalogda yer alan cam kâse Roma döneminin yaygın kaplarından. Isings kâseleri Form 12 adı altında gruplar ve MS 1. yüzyıla tarihler. Morin-Jean ise Form 71 adı altında grupladığı bu kaplar için aynı yüzyılları kullanılır⁴³. Bu kâseler literatürde “Carinatep Cup” olarak isimlendirilmekte ve Roma döneminde ortaya çıkan “Hofheim Cup” diye bilinen kapların bir alt tipini oluşturmaktadır⁴⁴. Camlar, Hofheim örneklerine göre daha farklı forma sahip olmalarının yanı sıra aynı zamanda işlevsel özellikleri ile de ayrım gösterir. Hofheim kâselerinin pişmiş topraktan yapılmış örnekleri varken Carine kâselerinin yoktur. Özellikle Kıbrıs, Suriye ve Filistin bölgelerinde görülen bu kâselerin dışa doğru çekik ağızlı olmaları, onların olasılıkla ağız kapaklı, kapalı kap amacıyla üretilmiş olabileceğini düşündürür. Kat. No 6’da yer alan cam kâse de Carina kaplarıyla benzer özellikler göstererek, dışa çekilerek yuvarlatılmış ağız kenarına sahiptir. Ağız kısmından sonra ise bir boğumla hafif torba şekilli olan gövdeye geçilmektedir. Bu haliyle cam kap MS 1. yüzyıla ait olmalıdır.

Kat. No. 7’de bulunan cam çubuk yine Roma döneminde yaygın görülen objelerden biridir. İşlevsel anlamda pek çok farklı yorumu olan bu çubukların tam halde korunabilmiş ve halka uçlu olan örneği kataloğumuzda yer almaktadır. Açık yeşil renkli tek bir çubuktan oluşan cam, sık aralıklarla döndürülerek bükülmüştür. Roma İmparatorluğunun hüküm sürdüğü yerlerde görülen çubuklar, MS 1. ve 2. yüzyıllara ait oldukları yaygın kanıdır. Isings tarafından Form 79 ismiyle gruplanıp, MS 1. yüzyıla tarihlendirilirler.

41 Erten, 2018, 49.

42 Suriye örnekleri için bk. Hayes, 1975, 62/171; Kıbrıs örnekleri için yine bk. Hayes, 1975, 66/199.

43 Isings, 1957/28; Morin-Jean, 1913, 125/157.

44 Hofheim kâseleri, MS 1. yüzyıl ile görülmeye başlar ve yaygınlaşması MS 1. yüzyılın sonuna doğru olmuştur. Erken kaplar daha düz formlara sahipken daha sonraki örneklerin ağız ve dip kısımlarında kıvrımlı hatlar oluşturulmuştur. Özellikle MS 1. yüzyılın sonunda dip kısımlarının hafif vurma dipli olarak şekillendiği gözlenir. Bu tip camlar daha çok İtalya’da ve İmparatorluğun batı kısımlarında görülür. Akdeniz ülkesine kıyısı olan pek çok yerde benzer kâselere rastlanırken özellikle Doğu Akdeniz’de bir ya da iki örnekle karşılaşmaktadır. Bunların sayıca fazlalığı ve süsleme açısından zenginlikleri birden fazla atölyede üretildiklerine işaret etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Stern, 2001, 45-46.

Kat. No. 8, 9 ve 10'da görülen kolye uçları özellikle Suriye ve Filistin bölgesinde yaygındır. Kat. No. 8'de yer alan iki büst kabartması bulunan pendant Barag'ın tipolojisine göre düzgün yuvarlağa sahip ve üzerinde orantılı şekilde kabartmaya sahip olan A sınıfında tanımlanan objelerdendir. Bezemesine göre ise 1. kategoriye girer. Zaughdi tarafından bu pendantlar tip 1 olarak isimlendirilmiştir. Kat. No. 9'da bulunan aslan figürlü pendantlar özellikle Yugoslavya'da, Roma imparatoru Diocletian'ın etkileyici bir saraya sahip olduğu, Salona çevresindeki bölgede sık görülür. Salona'da yapılan kazılar sırasında yirmiden fazla pendant tespit edilmiş olup bu pendantların çoğu aslan figürlü kabartmalıdır. Aslan motifleri pendant üzerinde sağ veya sola dönük durabilir. Bu motife aynı zamanda Sasani mühürlerinde de sıklıkla rastlanır. Aslan genellikle sarı bir cama oyulur ve kendi rengini alır. Bazı örneklerde ise aslanla birlikte hilal ve güneş sembolleri sahneye eşlik eder. Stern, güneş ile ilgili önemli bir burç işareti olan yıldız figürünün Leo'ya atıfta bulunulabileceğini söyler. Ancak, gök cisimlerinin başka anlamlar taşıyabileceği konusunda da uyarır. Aslında aslan motifinin büyümlü ve tılsımlı bir anlamı da vardır. Yaygın inanışa göre Mısır çöllerinde doğan aslan oryantal ve pagan dinlerinin çoğunluğunda büyük rol oynayan güneş tanrısı ile özdeşleştirilir. Katalogdaki örneğimiz de ise aslan figürü sağa doğru dönük cepheden verilmiştir. Camın üstündeki bozulmalardan dolayı motif zor seçilebilmektedir. Barag'ın A sınıfı adıyla tanımladığı gruba girer ve bezeme tipine göre de 5. sınıfa aittir. Kat. No. 10'da Gorgo kardeşlerin en ünlüsü Medusa tasvir edilmiştir. Medusa'nın başı pendantlarda ya da disklerde yine sık tercih edilen motiflerden biridir. Bakan kişiyi taş çevirme ikonografisinin de etkisiyle Medusa hem tanrılar hem de insanlar tarafından koruyucu tasvirlerdendir. Bu amaçla, Hellen sanatında Athena'nın aigis'inin merkezinde yer alan Medusa başı Roma İmparatorluk Dönemi'nde savaş ile ilişkili olarak hem Minerva ve Ares gibi tanrısal karakterlerin hem de imparatorların zırhlarını süslemektedir⁴⁵. Örneğimizdeki Medusa başının, saçlarındaki yılan motifleri uçuşur vaziyette tasvir edilirken göz ve dudakları belirgin şekilde yüksek kabartmalı yapılmıştır. Bu haliyle pendant Barag'ın tipolojisinde A sınıfında yer alan örneklerden biri olup bezemesine göre de 1. kategoriye girmektedir. Kat. No. 8, 9 ve 10'da bulunan pendantların benzerleri Smith Koleksiyonunda görülür ve bunlar Whitehouse tarafından MS 4. ve 5. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Bizde Barag'ın tipolojisine göre gruplandırdığımız pendentler için Whitehouse'un tarihlendirmesini önermekteyiz.

Özel bir koleksiyondan oluşan seçki eserler, Roma ve Bizans camcılığının örneklerini temsil eden objelerdir. Koleksiyondaki kullanım kapları, Roma camlarının en sade ve basit örneklerindedir. Camlar, M.S. 1. yüzyıldan başlayarak M.S. 5. yüzyıla kadar tarihlenebilmektedir. Bu kapların benzer örneklerine, kazı buluntularında ve çeşitli müze koleksiyonlarında rastlamak olasıdır⁴⁶. Pendantlar ise günlük kullanım kapları

45 Kleiner, 1992, 182/150.

46 Olympos Kazısı buluntuları için bk. Olcay, 2017; Elaiussa Sebaste Kazısı buluntuları için bk. Gençler, 2009; Klaros Kazı buluntuları için bk. Taştür, 2007; Patara Kazısı buluntuları için bk. Baybo, 2003; Parion Kazısı buluntuları için bk. Kasapoğlu-Özdemir, 2013; Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi eserleri için bk. Özet, 1998; Tire Müzesi camları için bk. Gürler, 2000; Bergama Müzesi eserleri için bk. Atilla-Gürler, 2009; Erzurum Müzesi camları için bk. Öztürk,

kadar müze ya da kazı buluntuları arasında sıklıkla görülen camlardan değildir. Nitekim kataloğumuzdaki kolye uçları belirgin kabartma figürleri ile önemli eserlerdendir. Böylesine figürlü ve günümüze tüm halde ulaşabilmiş örnekleri çoğunlukla özel koleksiyonlar aracılığı ile görebilmekteyiz. Ayrıca pendantların birebir paralel örneklerinin Smith Koleksiyonu'nda yer alması belki de bu objelerin üretim ve kullanım yerlerinin de birbirinden bağımsız olmadıklarını düşündürür. Bugün öngörü ya da varsayım olarak yaklaştığımız cam üretimi ve ticaret ağına ilişkin çıkarımlarımız gelişen arkeolojik analizler sonucunda kanıtlanabilir hale gelecektir. Bu bağlamda özel koleksiyonların varlığı ve söz konusu eserlerin takdimi, camların kullanıldıkları dönemdeki yaşam tarzını anlamamıza yardımcı olan kaynaklardan biridir.

2013; Kars Müzesi eserleri için bk. Öztürk, 2013; Kahramanmaraş Müzesi eserleri için bk. Eker, 2014; Ödemiş Müzesi camları için bk. Çakmakçı, 2017; Silifke Müzesi camları için bk. Erten, 2018.

KAYNAKÇA

- Akat, Y. & Fıratlı, N. & Kocabaş, H. (1984). *Hüseyin Kocabaş Koleksiyonu Cam Eserler Kataloğu/Catalogue of Glass in The Hüseyin Kocabaş Collection*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Antonaras, A. (2012). *Fire and Sand*. Ancient Glass in The Princeton University Art Museum. New Haven and London: Yale University Press.
- Atila, C. & Gürler, B. (2009). *Bergama Müzesi Cam Eserleri/Glass Objects from Bergama Museum*. İzmir: Çağdaş Matbaa.
- Anderson, V. R. & Stajanovic. (1987). The Chronology and Fuction of Ceramic Unguenatira, *AJA* 91, 105-122.
- Barag, D. (1985). *Catalogue of Western Asiatic Glass in the British Museum*. London: British Museum Publications.
- Barag, D. (2002). Late Antique and Byzantine glass, in R.S. Bianchi et al. (eds). *Reflections on Ancient Glass from the Borowski Collection*, Mainz: Bible Lands Museum Jerusalem, 307–328.
- Baybo, S. (2003). *Patara Kazılarında(1989–2001) Ele Geçen Cam Eserler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Antalya.
- Berlin, A. (1997). *The Hellenistic and Roman Pottery: The Plain Wares*, Tel Anafa II. Michigan: Kelsey Museum Press.
- Canav, Ü. (1985). *Ancient Glass Collection*. İstanbul: Türkiye Şişe ve Cam A. Ş. Yayınları.
- Çakmakçı, Z. (2017). *Ödemiş Müzesi Cam Eser Koleksiyonu*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Dusenbery, E. B. (1998). *The Necropolis, The Necropolis and Catalogues of Burials and Catalog Objects by Categories, Samothrace II*. New Jersey: New Jersey Princeton.
- Dündar, E. (2008). *Patara Unguentariumları. Patara IV.1*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Eker, F. (2014), *Kahramanmaraş Müzesi'ndeki Cam Eserler*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Entwistle, C. & Finney, P.C.(2013). Late Antique Glass Pendants in the Bristish Museum. *New Light on Old Glass: Recent Research on Byzantine Mosaics and Glass*. London: The British Museum Press. 131-176.
- Erten, E. (2018). *Silifke Müzesi Cam Kataloğu*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Forti, L. (1967), Gli Unguentari del Primo Periodo Ellenistico, *Rendiconti della Accademia di Archeologia Lettere e Belle Arti*, Napoli 37, 157-172.
- Gençler, Ç. (2009), *Elaiussa Sebaste Antik Yerleşimi Cam Buluntuları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Goldstein, S. (1979). *Pre-Roman and Early Roman Glass in The Corning Museum of Glass*. New York: Corning Museum Published.
- Grinder – Hansen, K. (1991), Charon's Fee in Ancient Greece, *Acta Hyperborae* 3, 210-230.
- Gürler, B. (2000). *Tire Müzesi Cam Eserleri*. Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Harden, D. B. (1970), Ancient Glass II: Roman, *Archaeological Journal* 126, 44-77.
- Hayes, J. W. (1971), A New Type of Early Christian Ampulla, *The Annual of The British School at Athens*, Vol. 66, 243-248.
- Hayes, J. W. (1975). *Roman and Pre-Roman Glass in The Royal Ontario Museum*. Toronto: The Hunter Rose Company.
- Hellström, P. (1965). *Labraunda Pottery of Classical and Later Date Terracota Lamps and Glass*. Lund: CWK Gleerup.
- Isings, C. (1957). *Roman Glass: From Dated Finds*. Groningen: J. B. Wolters.
- Israeli, Y. (2003). *Ancient Glass in The Israel Museum. The Eliahu Dobkin Collection and Other Gifts*. Jerusalem: Israel Museum.
- Kasapoğlu, H. & Özdemir, S. (2013). “Cam Eserler” Antik Troas'ın Parlayan Kenti *Parion* (Ed. Prof. Dr. Cevat Başaran). İstanbul: Ege Yayınları, 151-163.
- Kleiner, D. E. E.(1992). *Roman Sculpture*. New Haven and London: Yale University Press.
- Kurtz, D. C. & Boardman, J. (1985). *Thanatos. Tod und Jenseits bei den Griechen*. Mainz: Zabern.
- Küçükerman, Ö. (1985). *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığından Örnekler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Lazar, I. (2003). *The Roman Glass of Slovenia*. Ljubljana: Zolozba.
- Lightfoot, C. S. (1991), A Group of Roman Perfume Bottles from Asia Minor, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, *Arkeoloji Dergisi*, Özel sayı, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 107-112.
- Lightfoot, C.S. & Arslan, M. (1992). *Anadolu Antik Camları: Yüksel Erimtan Koleksiyonu*. Ankara: Ünal Ofset Yayıncılık.
- Morin-Jean, J. (1913). *La Verrerie en Gaule Sous L'empire Romain Essai de morphologie et de Chronologie*, Paris: H. Laures Publisher.
- Olçay, B. Y. (2001). Ancient Glass Vessels in Eskişehir Museum, *Anatolian Studies*, 51,147-157.
- Olçay Uçkan, B. Y. (2017). Olympos Kazısı Cam Buluntuları. Olçay Uçkan, B. Y. (ed.), *Olympos I. 2000-2014 Araştırma Sonuçları*. İstanbul: Koç Üniversitesi Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Akmed Series in Mediterranean Studies, 195-208.

- Özen, S. (2013), Cam Mezar Hediyeilerinin İşlevi, *Kaunos Toplantıları 2: Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu*, 15-19, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Özet, A. (1998). *Dipten Gelen Parıltı*. Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Kültür ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları
- Özgümüş, Ü. (2000). *Anadolu Camcılığı*. İstanbul: Pera Turizm Yayıncılık.
- Öztürk, N. (2013). *Erzurum Müzesi Cam Eserleri*. Erzurum: Mega Ofset.
- Plinius (1991). *Natural History* (Çev. Healy, J. F.). London: Penguin Books.
- Saldern, A. V. (1980). *Ancient and Byzantine Glass from Sardis*. Archaeological Exploration of Sardis The Corning Museum of Sardis. Londra: Harvard University Press.
- Simonett, C. (1941). Tessiner Gräberfelder. *Monographien zur Ur-und Frühgeschichte der Schweiz III*, Basel: Velag E. Birkhäuser&Cie.
- Smith, W. (1842). *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. Boston: Little, Brown and Company.
- Smith, J. C. (1982), A Roman Chamber Tomb on the South-East Slopes of Monasteriaki Kephala, Knossos. *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 77, 255-293.
- Spaer, M. (2001). *Ancient Glass in the Israel Museum, Beads and Other Small Objects*, Jerusalem: Israil Museum Published.
- Stern, E. M. (1977). *Ancient Glass at the Foundation Custodia*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Stern, E. M. (1989), Adana Bölge Müzesinde Sergilenmekte Olan Cam Eserler/The Glass Vessels Exhibited in the Bölge Museum Adana, *Belleten* 53/207-208, 583-605.
- Stern, E. M. (2001). *Roman, Byzantine and Early Medieval Glass*. Ostfildern-Ruit: Hatje Cantz Publishers.
- Taştemür, E. (2007), Klaros Cam Eserleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Whitehouse, D. (2003). *Roman Glass in the Corning Museum of Glass Volume 3*. NewYork: Hudson Hills Press.
- Vessberg, O. (1952), Roman Glass in Cyprus, *ApArch* 7, 109-165.
- Yurtseven, F. (2006), Tarsus Köyü Garajı Mezar Buluntuları, *Anadolu* 31, 91-121.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Dergisi

ISSN 1300-5707

Cilt: XXVIII, Sayı: 2 Ekim 2019

Ege University, Faculty of Letters

Journal of Art History

e-ISSN 2636-8064

Volume: XXVIII, Issue: 2 October 2019

İnternet Sayfası (Acık Erisim)

Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

Clarivate
Analytics
ESCI
Emerging Sources Citation Index

ULAKBİM
TR DİZİN

DOAJ

Crossref

EBSCO

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Academic
Resource
Index
ResearchBID

SÖBIAD